

Södertörns högskola

Examensarbete 15 hp | Utbildningsvetenskap C | Höstterminen 2009

Lärarprogrammet med interkulturell profil

Stödundervisning i skolpolitiska styrdokument

Av: Ewa Olofsgård

Handledare: Farhad Jahanmahan

ABSTRACT

The aim with this paper is to examine the political background of the schools commission to integrate pupils with special needs in the public school. These following questions are examined: What political documents are the elementary? Which ones are juridically binding for the schools? What are the experiences for parents of children with special needs in the school? The method used for this paper is mainly literature-studies. The four documents which are examined are: skollagen, Läroplanen 94, FN:s barnkonvention och Salamancadeklarationen. The theoretical frame for this paper is political documents, curriculums and how schools concretize the special education. The perspective will be the pupils exposition what they are forced to do by the authorities. Focus is on the process when the pupil is judged by authorities to examine if the pupil is entitled to special education.

The result shows that pupils are exposed to social control when a pupil is judged by the teacher, specialpedagogue and doctors if they have the need of special education. They are exposed to categorization which is stigmatising. The special education does not work compensatory which is supposed to be the main purpose. Schools arrange special education by letting pupils leave from the common classroomlessons, and that is segregating integration. The parents to the children with special needs experience the encounter with the school problematic. They get the feeling of not being confirmed. The fact that the pupil have difficulties in learning or suffers from a handicap will determine what kind of special education the pupil will get.

Title: "Special education in political documents"

Fall term, 2009, Author: Ewa Olofsgård, Supervisor: Farhad Jahanmahan

Keywords: segregation, integration, curriculum, inclusion, exklusion

Nyckelord: segregation, integration, läroplan, inkludering, exkludering

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING OCH BAKGRUND	4
1.1 Syfte	5
1.2 Frågeställningar	5
1.3 Problemdiskussion	5
1.4 Avgränsning.....	6
1.5 Disposition.....	6
2. FORSKNINGSFÄLT	7
3. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	8
3.1 Statens makt och kontroll enligt Foucault.....	8
3.2 Diskurs enligt Foucault.....	9
3.3 Kategorisering enligt Gusavsson	11
3.4 Pragmatisk logik.....	12
3.5 Wolfensbergers forskning om kategorisering	12
3.6 Specialundervisning	13
3.7 Världshälsoorganisationens definition på handikapp	14
3.8 Diagnos	15
3.9 Sammanfattning av de teoretiska utgångspunkterna.....	15
4. METOD OCH MATERIAL.....	16
4.1 Urval.....	16
4.2 Metodkritik.....	17
5. ANALYS OCH RESULTATREDOVISNING	19
5.1 Analys av skollag	19
5.2 Analys av Lpo 94	21
5.3 Mänskliga rättigheter – Konventionen om barnens rättigheter.....	28
5.4 Salamancadeklarationen	31
5.5 Föräldrar till barn med funktionshinder.....	33
6. SAMMANFATTANDE DISKUSSION	35
6.1 Förslag på vidare forskning	37
6.2 Slutord.....	38
7. KÄLLFÖRTECKNING	40

1. INLEDNING OCH BAKGRUND

En dag när jag skulle hämta min son på cityterminalen i Stockholm åkte jag pendeltåget från Jakobsberg mot Västerhaninge. Då hände detta: Jag hade satt mig för att läsa en bok som heter *Att se möjligheter i svårigheter – barn och ungdomar med koncentrationssvårigheter* (Olsson & Olsson, 2007). Innan jag slog upp boken var det en kvinna som frågade:

- Vad är det där för bok?
- Jaa, det är en bok om barn och ungdomar med koncentrationssvårigheter, svarade jag.
- Får jag titta? frågade hon, tog den och bläddrade lite förstrött i den.
- Är du lärare? frågade hon.
- Nej, inte än men jag ska bli, svarade jag och drog en djup suck. Jag ska skriva C-uppsats.
- Vad ska du skriva om?
- Jag ska skriva om vad som står i styrdokumentet för skolor angående undervisning av elever med särskilda behov.
- Jaha, vad intressant.
- Jag tycker att det är konstigt för det står i läroplanen att elever med särskilda behov har rätt till specialundervisning i allmän skola. Och det skrevs på nittioalet. Men det verkar som om skolor tänker att det är valfritt att ordna med det.
- Min son har ADHD, sa hon. Jag tittade nyfiket på honom och han på mig. Han satt mittemot sin mamma. Han hade ingen mössa på sig så man kunde se hans blonda lockiga hår. Han var iklädd vinteroverall och han satt och dinglade med benen.
- Hur gammal är han? frågade jag.
- Han är åtta år. Jag har fått kämpa för min son. Vi har bytt skola. Nu är allt bättre, men det var jättejobbigt, sa hon.
- Man måste ha en diagnos, sa hon med betoning. Jag såg i hennes blick hur slitsamt det måste ha varit för henne.
- Man får ingen hjälp någonstans. Man måste göra allt själv, sa hon. Jag kände stort medlidande med henne och hennes son.
- Usch, vad jobbigt det måste ha varit. Jag visste att jag snart skulle gå av tåget så jag ville avsluta samtalet med några tröstande ord innan vi skildes vi åt.
- Vad skönt att ni har fått hjälp nu, och lycka till i fortsättningen, sa jag.
- Tack, och lycka till med skrivandet.

När jag gick av tåget var det mörkt och kallt och jag frös. Ute regnade det och människor hade bråttom att skynda vidare. Självt hade jag svårt att koncentrera mig på vart jag skulle för tankarna för runt i huvudet på mig. Vad är det vi gör med våra barn? Vi sätter etiketter på dem och bestämmer vem som är normal eller icke normal. Sen flyttas barnen runt till olika skolor. Så här får det inte gå till.

Med den här anekdoten ville jag visa hur verkligheten kan se ut för föräldrar och barn. Den är ett tydligt exempel på vad skolpolitik och styrdokument kan få för konsekvenser. Jag har alltid känt sympati för de svaga och utsatta i samhället. Jag känner särskilt solidaritet för barn eftersom de kan ha svårt att göra sin röst hörd. Det är därför som jag har valt att skriva om elever med särskilda behov. Fokus kommer jag att lägga på politisk bakgrund genom att granska skolpolitiska styrdokument. Det är där det står att elever med särskilda behov ska integreras.

1.1 Syfte

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka skolpolitiska styrdokument. För att ta reda på vad det står om skolans uppdrag att integrera elever med särskilda behov i allmän skola.

1.2 Frågeställningar

Vilka styrdokument är de grundläggande?

Vilka dokument är juridiskt bindande för skolor?

Hur upplever föräldrar till barn med särskilda behov mötet med skolan?

1.3 Problemdiskussion

I analysen kommer jag att ta reda på vilka styrdokument som är grundläggande. Sedan kommer jag att undersöka vilka som är juridiskt bindande eller om något av dem är rekommendationer. Det är viktigt att belysa vad det ordagrant står om elever med särskilda behov för att få bättre kunskap om uppdraget för lärare som ska undervisa dem. Jag vill undersöka om det finns några riktlinjer för hur stödundervisning ska utformas. I det här sammanhanget är det också intressant att ta reda på vem det är som bär det yttersta ansvaret för att specialundervisning äger rum. Jag kommer att undersöka hur föräldrar till elever med särskilda behov upplever mötet med skolpersonalen. När elever behöver särskilt stöd i sin undervisning är det viktigt att ha i åtanke att barn är utlämnade till skolledares bedömning och

budget, lärares kunskaper samt läkares diagnoser. Barns rättigheter är ett aktuellt tema. Det är högst relevant att belysa hur barn med särskilda behov har det i dagens skola.

1.4 Avgränsning

Att undersöka den politiska bakgrunden till vad som står i skolors styrdokument såsom: skollagen, Läroplanen 1994 (Lpo 94), FN:s barnkonvention och Salamancadeklarationen är ett mycket omfattande arbete. Därför har jag avgränsat min analys till att undersöka vad som står i de grundläggande politiska styrdokumentet specifikt om elever med särskilda behov. Jag har dessutom begränsat mitt urval till att endast granska (Lpo 94), för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet. Den angår fler barn än vad Läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94) gör. På grund av tidsramarna för detta examensarbete kommer jag inte att undersöka hur skolor utformar specialundervisning eftersom det finns många olika sätt att organisera den. Jag kommer inte heller att belysa hur skolan har utvecklats till en demokratisk skola utifrån ett politiskt perspektiv för det är för omfattande. Dagens skolpolitik är ett resultat av samhälls- och religionshistoria samt sociokulturella processer. Jag kommer att lägga fokus på vad som står i de grundläggande politiska styrdokumentet om stödundervisning.

1.5 Disposition

I kapitel 1, *Inledning och bakgrund* berättar jag om varför jag har valt mitt uppsatsämne.

I kapitel 2, *Forskningsfält* tar jag upp den forskning som har bedrivits inom liknande ämnen.

I kapitel 3, *Teoretiska utgångspunkter* belyser jag de olika teoretiska utgångspunkterna som utgör avstamp i min analys. I detta kapitel belyser jag också vilka föreställningar jag har om teorierna och hur de kan kopplas till min analys.

I kapitel 4, *Metod och urval* redogör jag för hur jag har gått tillväga i arbetsprocessen.

I kapitel 5, *Analys* belyser jag vad det står i styrdokumentet om skolans uppdrag att utforma undervisning för elever med inlärningssvårigheter.

I kapitel 6, *Sammanfattande diskussion* gör jag en sammanfattning av vilka slutsatser jag dragit. I detta kapitel tar jag även upp förslag på vidare forskning.

2. FORSKNINGSFÄLT

Tidigare forskning har inte gjorts i någon större omfattning om de grundläggande skolpolitiska styrdokumenterna. Det vill säga vad det specifikt står om att integrera elever med särskilda behov i allmän skola. Men det finns forskning inom angränsande områden såsom: hur skolorganisationer har utformat specialundervisning, hur lärare konkretiserar särskild undervisning och hur elever upplever sin stödundervisning. Nedan ger jag några exempel på uppsatser som har publicerats på internet:

Särskil(j)d undervisningsgrupp. En studie om "en skola för alla" i praktiken (Övrevik m.fl., 2009). "Studiens syfte har varit att undersöka hur olika professioner inom skolorganisationen i en kommun ser på hur exkluderingen till särskilda undervisningsgrupper" (<http://www.uppsatser.se>)

En skola för alla, även för elever med särskilda behov (Gray, 2009).

"Syftet är att undersöka pedagogers tankar och erfarenheter kring undervisning av elever med särskilda behov på en skola ..." (<http://www.uppsatser.se>)

Inkludering ur ett lärarperspektiv: Lärares tankar kring inkludering av elever i behov av särskilt stöd i grundskolan (Hallsten & Lindholm, 2009).

"Denna kandidatuppsats belyser vad lärare har för tankar kring begreppet inkludering och vad de tror om framtidens arbete med elever i behov av stöd." (<http://www.uppsatser.se>)

Självbilden och lärandet hos barn i behov av stöd: En studie av några "mellanstadieelevers" upplevelse av att lämna klassrummet för att få specialpedagogiskt stöd (Tengblad & Liljedahl, 2009). "Syftet med detta arbete var att undersöka hur olika pedagoger uppfattar och beskriver möjligheter i sitt arbete med att underlätta och hjälpa elever i deras matematiska utveckling ..." (<http://www.uppsatser.se>)

Jag ser min uppsats som ett inlägg i diskussionen om att integrera elever med särskilda behov i allmän skola. Jag bidrar med ett politiskt nationellt och internationellt perspektiv på specialundervisning och maktaspekten sett ur elevers och föräldrars perspektiv.

3. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

För att ha kunskap om den process som sker när en elev sorteras som normal eller avvikande har jag använt mig av olika teoretiska utgångspunkter. Som grund har jag i huvudsak Foucaults teorier om *diskurs*, *makt* och *kontroll*. För att få en grundläggande teori om hur elever sorteras som normala eller avvikande har jag bland annat valt Gustavssons teori om kategorisering. Nedan förklarar jag mer om dessa teorier och de övriga som jag kommer att utgå ifrån.

3.1 Statens makt och kontroll enligt Foucault

Min första teoretiska utgångspunkt är av historisk karaktär och det är Foucaults teori om mentalvård och problematiken som uppstår i samhället när staten utövar makt och kontroll. Anledningen till varför jag har valt att ha den som avstamp i min uppsats är att den skildrar den historiska bakgrunden. Den är relevant att belysa, eftersom den har format det samhälle och den sjukvård vi har idag. I *Vansinnets historia* belyser Foucault hur mentalvården bedrivits under den klassiska epoken i Europa 1400-talet – 1800-talet. Han beskriver hur statsmakten försökte skapa en ren värld där sinnessjuka och kriminella förpassades ner i kalla fängelsehålor. Han låter läsaren bilda sig en egen uppfattning om det som skedde. Ett viktigt budskap som han problematiserar är statsmaktens kontroll. (Foucault, 1992) Han inleder *Vansinnets historia* med att citera Dostojevskij i *En skriftställares dagbok*: ”Det är inte genom att låsa in sin nästa man övertygar sig om att man är klok.” (Foucault, 1992, s. 9) Att Foucault har valt att inleda med ovan nämnda citat talar sitt tydliga språk. Jag tolkar Foucaults budskap så här: den som spärrar in dåren, är den som är dåren.

Foucault skildrar ett tidlöst tema och boken har blivit en klassiker. Så här skriver han i den: ”Historien om detta andra vansinne måste skrivas – detta vansinne genom vilket människorna kommunicerar och identifierar varandra med icke-vansinnets obarmhärtiga språk.” (Foucault 1992, s. 9) Om det är ett tidlöst tema har jag för avsikt att undersöka i min uppsats.

Ett annat problem som han tar upp är den tystnad som de övriga samhällsmedlemmarna bidrar med. Det är ju tack vare den som vansinnet kan fortgå. Så här beskriver han den:

”I mentalsjukdomens stilla värld kommunicerar den moderna människan inte längre med den vansinnige: å ena sidan har vi den förnuftiga människan som avdelar läkaren att syssla med vansinnet och följaktligen

inte godkänner någon förbindelse annat än genom sjukdomens abstrakta allmängiltighet; å andra sidan har vi den vansinnige som kommunicerar med den förnuftige via lika abstrakta media: samhällsordning, fysiska och moraliska stängsel, den anonyma pressen från gruppen, krav på uniformitet. Något gemensamt språk finns inte längre. Konstituerandet av vansinnet som mental sjukdom mot slutet av 1700-talet är ett tecken att dialogen har brutits, att separationen redan är uppnådd. Det lämnar åt glömskans dunkel alla dessa otillräckliga ord utan fastställd grammatik, dessa framstammade ord med vilka *utbytet mellan* vansinnet och förnuftet skedde. Psykiatrins språk, som är förnuftets *monolog rörande* galenskapen, har kunnat uppstå just på grund av denna tystnad.” (Foucault, 1992, s. 10)

Synen på människan som hade funktionshinder under den klassiska epoken var att hon inte var bildningsbar. Tillståndet varade hela livet och det var Guds straff som hade drabbat dem. (Foucault, 1992) Om man har den synen på människan kan det tyckas att det är meningslöst med psykoterapi och rehabilitering. Hur man behandlar sjuka människor idag är inte vad jag kommer att undersöka men synen på människan är högst relevant att diskutera.

Människosynen har blivit mer inkluderande. Så här skriver Sunesson i förordet till *Vansinnets historia*:

”Synen på de ”psykiska sjukdomarna” som utvecklingsfaser och livstillstånd, som både kan hävas och gå tillbaka av sig själva, har blivit vanligare. Man kanske till och med kan säga att det är sådana synsätt som befästs i de nya psykiatrirformer som betonar att mentalvården skall bedrivas utanför sjukhusen, utan inspärning.” (Foucault, 1992, s. 1)

I det här stycket har jag kort presenterat Foucaults teori om makt och kontroll och vilka konsekvenser myndigheters maktmissbruk kan leda till. Det är min teoretiska utgångspunkt. I min analys ska jag undersöka om elever med särskilda behov idag hamnar i liknande maktstruktur som pågick under den klassiska epoken. Dagens mentalvård har genomgått stora förändringar, men jag vill undersöka om elever utsätts för liknande processer. Patienter bestämmer inte själva vilken diagnos de får utan det är läkare som ställer den. Vilken vård de får präglas av samtidens syn på människan, sjukvården som bedrivs och medicinsk forskning.

3.2 Diskurs enligt Foucault

Foucault har en teori om hur det uppstår samtal inom olika områden. Om detta har han föreläst om vid Collège de France. Denna föreläsning är sammanställd i boken *Diskursens ordning* (Foucault, 1993). När Foucault inleder sin föreläsning har han ångest för han vet att åhörarna förväntar sig att en inledning skall göras på ett visst sätt enligt *ritualiserande former*. Det är institutionen som bestämmer dem. Man förstår som läsare att det är en bestämd

rådande kultur som har skapat de normer och värderingar som skapas i *diskursens riskabla ordning*. Han menar att det är människors strävan efter makt som skapar detta. Man kan inte se detta maktspel som döljer sig under ytan. Han förklarar sin hypotes så här:

”...jag antar att diskursproduktionen i varje samhälle på en och samma gång kontrolleras, väljs ut, organiseras och fördelas av ett visst antal procedurer vilkas roll är att avvärja dess makt och hot, att bemästra dess slumpmässighet och att kringgå dess tunga, skrämmande materialitet.” (Foucault, 1993, s. 7)

Efter hypotesen förklarar han sitt resonemang utifrån hypotesen. Han talar om *utestängningsprocedurer* och det vanligaste är *förbudet*. Detta förklarar han så här:

”Alla vet att man inte får säga allt, att man inte kan tala om vad som helst när som helst och, slutligen, att inte vem som helst får tala om vad som helst. Tabuerade ting, ritualer för olika tillfällen, det talande subjektets privilegierade eller exklusiva rätt: här har vi ett spel mellan tre typer av förbud som korsar, förstärker eller tar ut varandra och bilda ett komplicerat galler i ständig förändring.” (Foucault, 1993, s.7 – 8)

Foucault menar att politik är ett tydligt exempel på en diskurs som präglas av utestängningsprocedurer och förbud. Han ger exempel på detta och beskriver hur makthavare stängde in sjuka människor på medeltiden. Enligt honom är det samma utestängningsprincip som existerar i dagens samhälle. Politiker agerar ibland med sitt förnuft eller vansinne och det får konsekvenser för den enskilda människan. Och det är i diskursens ordning som utestängningsprocedurer blir legitimt av de som har makten att bestämma. (Foucault, 1993)

Är det liknande maktstruktur som barn kan hamna i när de bedöms av skolledare, läkare och specialpedagoger? Hur de talar, läser och skriver får betydelse för om de bedöms behöva specialundervisning i allmän skola eller ska placeras i särskola. För detta kräver en del skolledare diagnoser som ställs av läkare. Enligt Foucault skulle en definition på diskurs kunna förklaras så här: en institution som styrs av regler, till exempel politik, pedagogik, psykiatri et cetera. Den diskurs som bildas i samband med integrering av elever som har särskilda behov är till exempel begrepp såsom: diagnos, inkludering, exkludering, normalitet, avvikelse, specialundervisning, stödundervisning, åtgärdsprogram.

Foucault säger så här i inledningen på sin föreläsning: ”Jag skulle vilja slippa att själv tvingas in i diskursens riskabla ordning ...” (Foucault, 1993, s. 6) Den ger uttryck för den ångest och

den makt som den rådande kulturen har på institutioner. Han säger att makten är inte synlig. Det kanske är det som är problemet. Hur ska vi människor kunna förbättra institutioner om vi inte kan bevisa vilka maktfaktorer som styr dem? Det som sker i processen när elever ska bedömas om de har särskilda behov eller inte kanske styrs av makter som inte går att analysera.

Jag vill slutligen försäkra mig om att det inte råder några tvivel om vad diskurs är. Därför finns det nedan en förklaring på diskurs:

”**disku´rs** (fr. *discours* 'samtal', 'yttrande', 'tal', av lat. *discu´rsus* 'samtal', eg. 'kringlöpande') betyder i dagligt tal samtal, dryftning. I filosofiska och besläktade sammanhang kan ordet beteckna en helhet av sammanhängande uttryck, utsagor och begrepp, t.ex. den moraliska, den vetenskapliga eller den religiösa diskursen, eller formen hos en sådan helhet. Hos Michel Foucault är en diskurs en regelstyrd kunskapsinstitution, t.ex. psykiatrin eller biologin” (Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se>)

3.3 Kategorisering enligt Gustavsson

Hur människor kategoriserar personer med funktionshinder är en viktig aspekt att ta upp när det kommer till integrering av elever med särskilda behov i allmän skola. Det kan ge en bild av vilka fördomar som finns om människor med funktionshinder. Detta är viktigt att belysa eftersom eleverna bedöms av skolledare, specialpedagoger och lärare huruvida de klarar av att nå kursmålen med allmän undervisning eller inte. För att ha en teoretisk utgångspunkt för min analys har jag valt delar i Tidemans antologi. I den har forskare och handikappdebattörer belyst synsätt, principer och perspektiv på handikapp. Kapitlet *Utvecklingsstörningens sociala innebörder och förståelseformer* av Gustafsson är det som är mest relevant för mig att ha som teoretisk grund. Gustafsson inleder sitt kapitel med att förklara att olika handikapp har olika status. De barn som är utvecklingsstörda eller har medfödd hjärnskada har lägst status i betraktarens ögon. Gustafsson förklarar att det verkar finnas en utbredd vilja hos just vanliga människor, och inte bara hos fackfolk, att kategorisera människor med funktionshinder. (Tideman, 1999, s. 47) Nedan ger jag exempel på hur det kan se ut:

”De har många namn: idioter, tosingar, sinnesslöa, efterblivna, utvecklingsstörda med mera, med mera. Det skiftande bruket av namn tycks återspegla ett intresse, inte bara hos samhällsinstitutioner och fackfolk utan också hos lekmän, för att kategorisera det speciella hos de människor som fått alla dessa namn.” (Tideman, 1999, s. 47)

Gustafsson har forskat i hur människor förstår andra med funktionshinder. Han har jämfört sina egna studier med andra forskares studier i USA och Europa. I dessa har man undersökt människors attityd gentemot funktionshindrade. I andra studier har man undersökt människors förståelse och försökt förklara den med hjälp av teorier och olika begrepp såsom: ”roll, social innebörd och tankefigur.” (Tideman, 1999, s. 48) Gustafsson har bidragit med *begreppet förståelseform* som enligt honom är:

”... en mer eller mindre personlig vardagsteori, som människor utvecklar i sina försök att förstå personer med utvecklingstörning. I vardagsteorin ingår bland annat ett sätt att tänka om hur man ska förhålla sig till sådana personer. Men det rör sig just om ett sätt att tänka och vardagsteorin säger därför inte nödvändigtvis något om hur man kommer att agera i en konkret situation.” (Tideman, 1999, s. 48)

I ovan nämnda citat framgår det att människor skapar ett förhållningssätt gentemot människor med funktionshinder. Det är en teori om hur människor försöker att förbereda sig på hur de kommer att agera i mötet med människor med funktionshinder.

3.4 Pragmatisk logik

Pragmatisk logik är en teori om hur människor förhåller sig till personer med funktionshinder. Gustafsson förklarar det med stöd av Schutz teori så här:

”...Vår erfarenhet av omvärlden (andra människor, ting eller kulturella produkter) kan, menar han, uppfattas antingen som *välbekant* eller som *främmande och därmed problematisk*. Det problematiska i erfarenheten av det okända, främmande – och det är här pragmatiken kommer in – består framför allt i att vi inte vet vad vi kan vänta oss av det och härmed inte hur vi ska förhålla oss till det.” (Tideman, 1999, s. 53)

I ovan nämnda citat framgår det att människor kan uppleva det som är nytt och okänt i omvärlden skrämmande. Denna teori är intressant att applicera på lärare som ska undervisa elever med särskilda behov. Det kan bli problematiskt om läraren upplever att en elev med funktionshinder är främmande när de ska bygga en social relation.

3.5 Wolfensbergers forskning om kategorisering

När elever bedöms om de behöver stödundervisning är det läraren bedömer om eleven har möjlighet att utvecklas med rätt sorts stödundervisning eller inte. Läraren kategoriserar eleverna utifrån möjligheten att utvecklas i allmän skola. För att kunna resonera om detta har jag tagit upp den forskning som Wolfensberger gjorde (1969). Hans forskning visar hur

vårdpersonal kategoriserar sina patienter och belyser personalens förhållningssätt gentemot dem. (Tideman, 1999, s. 48) Jag har valt att ta med denna forskning därför att det sättet som vårdpersonal kategoriserar sina patienter kan likna sättet hur lärare kategoriserar elever med olika inlärningssvårigheter. Lärarens kategorisering av eleven kan få betydelse för om de ser eleven som en ”sjuk” människa som behöver ”vård” (se det första citatet nedan) eller en person som har möjlighet att utvecklas (se det sista citatet nedan). Nedan följer ett urval av de roller som patienterna fick av vårdarna i Wolfensbergers studie:

”*En sjuk människa*, i behov av vård på grund av en medicinskt definierad sjukdom.”
(Tideman, 1999, s. 48)

”*En subhuman varelse*, som inte riktigt uppfyller de krav vi ställer på en människa och som därför inte heller kan förväntas fungera riktigt som människor gör.” (Tideman, 1999, s. 48)

”*Ett hot*, mot enskilda och mot samhället i stort.” (Tideman, 1999, s. 48)

”*En helig oskyldig människa* med en speciellt gynnad ställning och innebörd inom olika trossystem.” (Tideman, 1999, s. 49)

”*En person stadd i utveckling*, som har förutsättningar att lära sig nya saker trots att tidigare utveckling störts eller försenats.” (Tideman, 1999, s. 49)

I det här sammanhanget är det viktigt att påpeka att funktionshinder är inte detsamma som att ha särskilda behov. Funktionshinder kan vara till exempel dövhet, blind eller delvis förlamad medan särskilda behov kan vara koncentrationssvårigheter på grund av att eleven har till exempel: ADHD, Aspergers syndrom eller Autism. (Olsson & Olsson, 2007)

3.6 Specialundervisning

För att kunna analysera och diskutera integrering av elever med särskilda behov i allmän skola behöver jag ha med några grundläggande begrepp som berör specialundervisning. En viktig källa för detta ändamål är Haug som är fil.dr och professor i pedagogik vid högskolan i Volda, Norge. Han har sammanställt sin forskning om specialundervisning i artikeln *Pedagogiskt dilemma: Specialundervisning* (Haug, 1998). I stora drag undersöker han specialundervisning utifrån ett läroplansperspektiv och hur den har konkretiserats i

verkligheten. Några centrala begrepp som han diskuterar är: integrering, segregering, integrering och inkluderande integrering. Nedan följer förklaringar till vad det innebär enligt honom:

Integrering:

”Denna normaldefinition handlar om att barn ska få bo hemma hos sina föräldrar eller målsmän, få gå till sin lokala skola och få sin undervisning där. I debatten om undervisning av elever i behov av särskilt stöd blir detta begrepp omtolkat, och vi kan notera en innehålls- och värdeförskjutning i två olika riktningar.” (Haug, 1998, s. 19) Dessa två nämns nedan.

Segregerande integrering:

”...Enskilda barn har behov av andra arrangemang...De organisatoriska alternativ som kan vara aktuella varierar från att barnet är med i klassen tillsammans med de andra barnen, får enskilda undervisningstimmar, får vara i mindre grupper utanför klassen, får vara i särskolan, får vara på särskild institution eller annat ställe.” (Haug, 1998, s. 20)

Inkluderande integrering:

”Inkluderande integrering betyder att undervisningen sker inom ramen för den klass där barnet är inskriven som elev. Argumentet för detta är först och främst knutet till en uppfattning om social rättvisa som lika rätt till deltagande utifrån kollektiva demokratiska värden. Man bedömer att det mest rättvisa och bästa för den enskilde eleven och för samhället är att alla, oberoende av förutsättningar, intressen och prestationsförmåga, deltar i samma samhällsgemenskap och får gemensam undervisning från unga år.” (Haug, 1998, s. 22)

3.7 Världshälsoorganisationens definition på handikapp

För att kunna diskutera integrering av elever är det viktigt att förklara skillnaden mellan elever med inlärningssvårigheter och elever som har funktionshinder. Vilka behov eleven har bedöms av läkare och lärare och då tas beslut om eleven anses kunna utvecklas i allmän skola eller gå i särskola. Hur man definierar funktionshinder blir viktigt att belysa eftersom funktionshindret blir det som får avgörande betydelse för om eleven anses vara normal eller avvikande. Handikapp kan variera på många olika sätt. Så här definierar WHO handikapp:

”WHO delade in handikappbegreppet i tre deldefinitioner: skada, funktionsnedsättning och handikapp. Skada relaterades till organnivå, funktionsnedsättning till individnivå och handikapp, slutligen till en nivå

där individens förmåga att motsvara de krav som omgivningen ställde blev föremål för klassifikation. En sjukdom i skelettet, till exempel, var en skada, som gav upphov till svårigheter att gå (funktionsnedsättning) vilket i sin tur gjorde individen beroende av andra människor eller en viss teknik för att kunna förflytta sig (handikapp).” (Tideman 1999, s. 72)

Detta visar att definitionen på handikapp är komplex och att det finns många olika symtom eller funktionshinder som ska tas i beaktande när specialundervisning ska utformas.

3.8 Diagnos

Andersson belyser hur elever måste ha en diagnos som intygar att eleven har så kallat neurologiskt funktionshinder. Andersson är leg. psykolog och fil.dr i pedagogik. Så här diskuterar Andersson hur man kategoriserar barn i behov med stödundervisning och den diagnos som ställs för att elever ska få den.

”När man diskuterar vilka barn som behöver extra stöd i skolan och hur stödet ska se ut, kommer man in på frågan om vad som är ”normalt” och vad som är ”icke normalt”. Vem behöver stöd, när, vilket, hur och varför? När jag pratar med föräldrar eller lärare om pedagogiskt stöd till elever, blir jag både förvånad och bestört. För att få extra resurser till en elev behöver man helst ha diagnos på eleven, en diagnos som bekräftar ett neurologiskt funktionshinder. Detta är den erfarenhet som många lärare och föräldrar har av skolan idag. Diagnosen innebär att eleven har en sjukdom, en brist, en svårighet, en sårbarhet eller vad vi nu kan kalla det. Diagnosen baseras på att eleven i skolsituation visar ett avvikande beteende, ett beteende som omgivningen anser vara onormalt ... ” (Andersson, 2004, s. 196)

3.9 Sammanfattning av de teoretiska utgångspunkterna

För att kunna göra en analys och diskussion om den politiska bakgrunden till integrering av elever med särskilda behov kommer jag att ta stöd av ovan nämnda teoretiska utgångspunkter såsom: politikerns makt, diskurser, myndigheters – makt och kontroll, kategorisering, normal, icke normal, pragmatisk logik, synen på människor med funktionshinder, segregering och inkluderande integrering.

4. METOD OCH MATERIAL

4.1 Urval

Metoden jag har använt mig av i den här uppsatsen är litteraturstudier. Det innebär att jag har undersökt vad litteraturen säger om stödundervisning och om elever med särskilda behov. Sedan har jag valt att belysa den forskning och resultat som har varit relevant för min studie. I planeringsfasen funderade jag hur jag skulle gå tillväga i min forskning, om jag skulle intervjua elever med särskilda behov och deras föräldrar. I så fall ville jag ta reda på hur de har upplevt bemötandet av skolpersonal i samband med hur stödundervisning har utformats. Men jag vet av egen erfarenhet genom familj, vänner och bekanta att den processen kan vara mycket slitsam för alla parter som är inblandade. Det handlar om elevens självkänsla och personliga integritet, just därför avstod jag från att göra det.

I inledningsfasen av mitt examensarbete provade jag att använda Tingstens analysverktyg för att belysa vad det specifikt står om skolans uppdrag att konkretisera stödundervisning. Den består av tre delar där man analyserar vad skolan: skall göra, borde göra och konkreta handlingsrekommendationer. (Bergström & Boréus, 2000) Det blev problematiskt eftersom skollagen, Lpo 94, FN:s barnkonvention är juridiskt bindande medan Salamancadeklarationen är handlingsrekommendationer. Jag upplevde att analysverktyget är mer lämpligt att tillämpa när man analyserar texter i sin helhet och inte som i mitt fall då jag jämför fyra dokument och belyser endast vad det står specifikt om skolans uppdrag att undervisa elever med särskilda behov. Därför avstod jag från att använda det analysverktyget. Istället har jag letat i de fyra dokumenten om vad det står om skolans uppdrag om att konkretisera stödundervisning.

Min motivation till varför jag valde att fokusera på vad som står i de grundläggande skolpolitiska styrdokumenterna varför att jag ville ha kunskap om hur jag som blivande lärare ska tillgodose elever som behöver stödundervisning eftersom det ingår i lärares kompetens. Bakgrunden till att jag valde just skollagen, Lpo 94, FN:s barnkonvention och Salamancadeklarationen är för att de är dem som jag har stött på under mina studieår på lärarprogrammet på Södertörns högskola.

Den litteratur som jag har använt i min studie har varit böcker som handlar om pedagogik, stödundervisning, elever med särskilda behov et cetera. Det finns inte mycket skrivet om

enbart skolpolitik men däremot ganska mycket skrivet om elever med särskilda behov och det som berör dem. Till exempel specialundervisning i olika ämnen såsom: matematik, läsning och skrivning, hur man utformar åtgärdsprogram, hur man bemöter barn med särskilda behov och i dessa böcker finns skolpolitiken både implicit och explicit. Jag har valt delar ur de böcker som jag har bedömt vara intressant för mitt syfte att belysa stödundervisning i skolpolitiska styrdokument.

Jag har också fått idéer om litteratur från delkursen barns utveckling. Ett exempel på det är *Specialpedagogisk kunskap som ett socialt problem. En historisk analys av avvikelser och segregation*. (Helldin, 1997) Han har använt sig av Foucaults teorier om *avvikelse* och *segregation* för sin analys och det har jag också gjort.

Jag har begränsat min undersökning på så vis att jag kommer bara att ta upp det som står om elever med särskilda behov i de grundläggande styrdokument. Utöver dessa dokument har skolor sina egna lokala kursplaner. Dessa varierar mellan skolorna och det skulle bli alltför omfattande att undersöka. Jag har ovan nämnt att litteratur utgör underlaget för min uppsats. Men för att levandegöra den valde jag att inleda den med det samtalet som skedde mellan mig och en förälder.

I analysen kommer jag att ta upp egna erfarenheter från verksamhetsförlagd utbildning (VFU). Under mina studieår på lärarutbildningen på Södertörns högskola har jag varit på VFU i olika perioder. Då har jag haft möjlighet att få vara på både låg- och högstadium. Jag har också praktiserat på ett gymnasium.

4.2 Metodkritik

Kritiken man skulle kunna rikta mot hur jag har arbetat med min uppsats är att min egen föreställning om att barn är utsatta i dagens skola har påverkat valet av litteratur som jag har använt för min studie. Det gäller också den forskning och de resultat som jag har valt att presentera och sammanställa.

Mina erfarenheter från VFU är mina egna reflektioner. De kan naturligtvis inte vara objektiva.

En brist i min tolkning av Foucaults teorier är att jag har svårt att se några positiva aspekter i politikernas maktspel. Med dessa ordval avslöjar jag min skeptiska inställning till politikernas

makt och inflytande. Men jag har ansträngt mig för att undersöka om makten kan tas i andra händer i syfte att skapa positiva förändringar. Jag gör det specifikt när jag diskuterar föräldrars möjlighet att göra motstånd mot politikernas och myndigheters makt.

Mitt val att inte göra intervjuer med elever och föräldrar kan naturligtvis ifrågasättas. Hur de upplever mötet med skolan avseende stödundervisning och den process de behöver genomgå hade varit intressant att undersöka men det finns redan forskning om det. Jag ville i stället systematiskt granska vad som står i de skolpolitiska styrdokumenterna för att ha den kunskapen i min framtida roll som lärare.

5. ANALYS OCH RESULTATREDOVISNING

Det första jag har undersökt är: Vilka styrdokument är de grundläggande? Så här står det i inledningen till Lärarens handbok: "...Vare sig man studerar till lärare eller är yrkesverksam lärare är det viktigt att man på ett praktiskt sätt har tillgång till de dokument som är grundläggande för lärares yrkesutövning." (Lärarens handbok, 2006, s. 5) I boken har Lärarförbundet samlat: Skollag, Läroplaner, Yrkesetiska principer och FN:s barnkonvention. Det framgår i ovan nämnda citat att Skollag, Läroplaner, Yrkesetiska principer och FN:s barnkonvention är samlade i Lärarens handbok därför att de är grundläggande för lärare att omsätta i praktiken. Jag kommer dock inte att analysera Yrkesetiska principer. Istället kommer jag att undersöka FN:s barnkonvention och Salamancadeklarationen för att få internationella dokument som berör barn med särskilda behov. Den sistnämnda finns inte med i vare sig Lärarens handbok eller i Lärarboken. Anledningen till varför jag har valt att undersöka vad som står i Salamancadeklarationen är för att den innehåller rekommendationer om integrering av elever med särskilda behov.

5.1 Analys av Skollag, 1 kap. Allmänna föreskrifter – Utbildning för barn och ungdom

I det här stycket kommer jag att ta upp vad som står i skollagen och vad som gäller för kommuner då undervisning ska bedrivas för elever med särskilda behov i allmän skola. Generellt har jag använt mig av Lärarens handbok (2006) för att analysera skollagen.

"2§...Utbildningen skall ge eleverna kunskaper och färdigheter samt, i samarbete med hemmen, främja deras harmoniska utveckling till ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar. I utbildningen skall hänsyn tas till elever i behov av särskilt stöd. Verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö..." (Skollag, s. 55)

I skollagen står det att skolan ska samarbeta med föräldrar för att eleverna ska bli ansvarskännande och demokratiska människor. Hänsyn skall tas till elever som behöver stödundervisning. I det här sammanhanget är det intressant att belysa hur föräldrar upplever mötet med skolpersonalen. Så här skriver Andersson om detta:

"Några föräldrar har berättat om mötet med skolan när deras barn har *inlärningssvårigheter*. Inlärningssvårigheter hos barn blir ett tydligt handikapp i dagens skola, där undervisningen förutsätter ett abstrakt tänkande och en verbal förmåga hos eleverna. Elever som har språksvårigheter, som har svårt att

läsa och skriva eller som har ett mer konkret, praktiskt tänkande riskerar att få accelererande inlärningssvårigheter och att inte uppnå skolans mål...Föräldrar till dessa barn har svårt att känna sig bekräftade och att få respekt.” (Andersson, 2004, s. 17–18)

Det här visar att en del föräldrar som har barn med inlärningssvårigheter upplever att det är svårt att samarbeta med skolan. Så här berättar några andra föräldrar om mötet med skolan när deras barn har sociala svårigheter:

” Föräldrarna beskriver barn som har svårt att anpassa sig till inlärningssituationen i skolan, barn som inte lärt sig följa skolans koder, regler och normsystem, barn som har svårt att anpassa sig till det pedagogiska och sociala systemet i skolan.” (Andersson, 2004, s. 18)

På en skola utvecklas normer och regler för hur man ska vara i inlärningssituationer. Hur en rådande kultur utvecklas har Foucault resonerat om. Han förklarar detta med att det bildas olika *diskurser* på olika institutioner. De som har makt och inflytande på institutionen bestämmer vilka sociala regler som är rådande. (Foucault, 1993) Foucaults tankar om hur en kultur bildas kan appliceras på en skola. Den är ett exempel på en institution där normer och värderingar utvecklas. I ovan nämnda citat framgår det att elever med inlärningssvårigheter har svårt att lära sig skolans normer och värderingar. De har svårt att anpassa sig till skolans rådande kultur.

Ett centralt tema när man diskuterar elever med särskilda behov är diagnosen. Detta framhåller Andersson i sin forskning om föräldrar till elever med särskilda behov. Så här förklarar hon vad det innebär:

” För att få extra resurser till en elev behöver man helst ha diagnos på eleven, en diagnos som bekräftar ett neurologiskt funktionshinder. Detta är den erfarenhet som många lärare och föräldrar har av skolan idag. Diagnosen innebär att eleven har en sjukdom, en brist, en svårighet, en sårbarhet eller vad vi nu kan kalla det.” (Andersson, 2004, s. 196)

I ovan nämnda citat framhåller Andersson att elever med särskilda behov behöver ha en diagnos fastställd som bekräftar vilket slags neurologiskt funktionshinder eleven har. Andersson påstår att det är många lärare och föräldrar som har denna erfarenhet från skolan. Diagnosen är en dokumentation där det framgår vilken sjukdom eleven har. ”Sjukdomen” kan vara en ”brist, en svårighet, en sårbarhet”. (Andersson, 2004, s. 196)

5.2 Analys av Lpo 94

I det här stycket kommer jag att belysa vad som står i (Lpo 94), om undervisning för elever med särskilda behov. Generellt har jag använt mig av Lärares handbok (2006) för att analysera Lpo 94.

I stycket *En likvärdig utbildning* står det så här:

”En likvärdig utbildning innebär inte att undervisningen skall utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser skall fördelas lika. Hänsyn skall tas till elevernas olika förutsättningar och behov.” (Lpo 94, s. 10)

Skolor har i uppdrag att bedriva en likvärdig utbildning som i praktiken innebär att den kan bedrivas på olika sätt. I citatet framgår det att skolor ska ta hänsyn till elevers olika sätt att lära. Det innebär att undervisningen ska vara behovsanpassad till elever som har särskilda behov. Detta innebär att skolan har fritt handlingsutrymme för vilka pedagogiska metoder de använder för att anpassa undervisningen. Persson är professor i specialpedagogik och han har forskat i specialpedagogisk undervisning. Så här beskriver han hur elever bedöms av lärare huruvida de har behov av stödundervisning eller ej:

”Resultat från bl.a. SPEKO-projektet (se kapitel 4) visar att det främst är två kriterier som lärare pekar ut som är avgörande för huruvida en elev skall få specialpedagogiskt stöd eller inte, nämligen allmänna inlärningsproblem och socioemotionella problem. Inlärningsproblem är ofta relaterade till låg begåvning, vilket medför att eleven i vissa situationer är oförmögen att uppfylla de krav skolan ställer. Socioemotionella problem är en sammanfattning av ett vitt spektrum av störningar, som främst tar sig uttryck som stökighet i klassrummet ...” (Persson, 2008, s. 151)

I ovan nämnda citat framkommer det att läraren kategoriserar eleverna utifrån två kriterier såsom: ”inlärningsproblem eller socioemotionella problem” (Persson, 2008, s. 151). Detta får avgörande betydelse för huruvida eleverna har rätt att få stödundervisning eller inte. Det visar också att behovet av stödundervisning kan se olika ut. En del elever har ”låg begåvning” som kan leda till att de inte uppnår kravmålen i de olika kursplanerna. Andra elever har socioemotionella problem som yttrar sig i deras beteende med att vara stökiga. Av detta framgår det tydligt att det är läraren som har makten att bedöma om eleverna har behov av stödundervisning och vilket slags behov de har.

Foucault har i sin avhandling *Vansinnets historia* belyst hur patienter bedöms av läkare vilken behandling de ska få. Han menar att läkaren har makten över patienten att avgöra vilken sjukdom och vilken behandling patienten får. (Foucault, 1992) Enligt min bedömning är detta en liknande maktrelation som elever hamnar i när de bedöms av lärare om de har rätt att få stödundervisning.

Det finns olika sätt för skolor att konkretisera stödundervisning. Så här står det i läroplanen om det: "...Det finns olika vägar att nå målen. Skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen." (Lpo 94, s. 10)

I ovan nämnda citat står det att skolor kan välja hur de ska uppnå målen. De har med andra ord frihet att organisera lärandet med olika metoder. Det kan vara både en frihet men också vara en svårighet att välja vilken metod som är optimal för att nå kunskapsmålen. I citatet står det också att skolan ansvarar särskilt "... för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen." (Lpo 94, s. 10)

I det här sammanhanget är det intressant att belysa vad skolan kräver för att bli godkänd. Persson har problematiserat detta och han skriver så här:

"Det är onekligen intressant att läsa vad betygsberedningen på sidan 67 i betänkandet avsåg med betyget *Godkänd*. Det var den nivå som krävs 'för att kunna förstå, fungera och verka i vårt samhälle samt för att kunna orientera sig i omvärlden'. Det var alltså inte i första hand i förhållande till skolans ämnen som eleven skulle bedömas som godkänd eller ej utan betyget innebär ett slags "legitimation" för att överhuvudtaget kunna klara sig i samhället." (Persson, 2008, s. 146 – 147)

Foucaults tankar om myndigheters makt och kontroll är intressant att tillämpa på ovan nämnda citat. (Foucault, 1992) Det är läraren som utövar sin makt att bedöma om eleven har nått målet för att bli godkänd och det är läraren som har makten att utforma undervisningen. Detta får konsekvenser för om eleven klarar skolans krav.

Persson framhåller att andelen eleven som inte klarar nivån för godkänd i olika ämnen ökar:

"Under de år som det nya betygssystemet tillämpats har andelen elever som ej når upp till nivån för betyget *Godkänd* i något eller några av grundskolans ämnen successivt ökat. Bland de elever som lämnade grundskolan vårterminen 2006 utgjorde denna andel 24,0 procent och 10,5 procent av eleverna blev inte

godkända i ett eller flera av ämnena svenska, engelska eller matematik, vilket utestängde dem från studier på gymnasieskolans nationella program (Skolverket, 2006).” (Persson, 2008, s. 147)

I ovan nämnda citat framgår det att andelen ungdomar som inte blir godkända i grundskolan ökar. Denna andel utgjorde 24 procent 2006 och 10,5 procent av dessa elever blev inte godkända i kärnämnen såsom: ”svenska, engelska eller matematik ... ” (Persson, 2008, s. 147) Detta är oroväckande eftersom det är grundläggande krav för att studera vidare på gymnasiet. Ett resonemang man skulle kunna föra utifrån dessa förutsättningar är att eleverna kan hamna i en relation då läraren har makten över elevens betyg. Vilket kan få konsekvenser för elevens framtida möjligheter att studera på gymnasiet. Foucault menar att det uppstår normer och värderingar av de som har makten inom en institution (Foucault, 1993). Detta kan vara ett exempel på hur skolan fungerar som institution där normer och värderingar formas av lärare som har makten över eleverna. Det är eleverna som ska nå upp till kravnivåerna i de olika kärnämnen men om de anses klara nivån för att bli godkända bedöms av lärare.

I stycket *Riktlinjer* står det så här:

”Alla som arbetar i skolan skall:

- uppmärksamma och hjälpa elever i särskilt stöd och
- samverka för att göra skolan till en god miljö för utveckling och lärande.” (Lpo 94, s. 17)

I ovan nämnda citat framgår det att skolans personal ska uppmärksamma elever med särskilda behov och de ska skapa en utvecklande läromiljö för dem. Detta gäller för *all* skolpersonal, inte bara lärare och specialpedagoger som undervisar barnen. I texten står det att miljön ska vara god för utveckling och lärande. Hur skolor anpassar miljön för eleverna beror på vilka inlärningssvårigheter de har. Ett exempel på hur undervisningen anpassades för barn med koncentrationssvårigheter på skolan där jag praktiserade var att klassläraren organiserade eleverna i halvklass. Då blev det lugnare för dem och hon hade möjlighet att hjälpa fler elever. Några elever gick ifrån lektionerna och fick stödundervisning med specialpedagog enskilt i ämnena svenska och matematik.

Om det är bra eller dåligt att låta elever få stödundervisning enskilt med en specialpedagog diskuterar Haug. Han tar upp begreppet *segregerande integrering* och menar att det är när barnet får stödundervisning utanför klassen. (Haug, 1998, s. 20) Haug problematiserar den

sociala kontrollen som dessa barn utsätts för när de särskiljs från klassen och får stödundervisning:

”Det är yrkesmännen som har makten eller definitionsrätten; de är patriarkatet i skolan och samhället. Därmed kan ett behovsbaserat kompensatoriskt intresse uppfattas som en form av social kontroll som man utsätter en bestämd grupp barn av för (Oliver, 1996, s 63 f). Kompensationen kan visa sig vara både stigmatiserande och orealistiskt. Den är stigmatiserande genom att barn blir särbehandlade, vilket är kompensationens grundidé.” (Haug, 1998, s. 16)

I ovan nämnda citat framgår det att det är yrkesmännen som har både makten och kontrollen över vem som behöver stödundervisning per definition. Det innebär att en grupp lärare och specialpedagoger bedömer vilka elever som har behov av stödundervisning. I praktiken kategoriseras eleverna utifrån begåvning. Att bli särbehandlad är stigmatiserande enligt Haug. I och med detta framhåller han stödundervisningens problematik genom att framhålla maktaspekten att det är yrkesmännen som har tolkningsföreträde om vem som har behov av stödundervisning. (Haug, 1998) I den här processen utsätts eleverna för social kontroll. Den kan upplevas som en slags särbehandling som i sig är stigmatiserande och orealistisk. Följden av detta blir att stödundervisningen inte fungerar kompensatoriskt som det är tänkt.

”För väldigt många barn fungerar alltså kompensationen inte så som man har tänkt sig och formulerat saken. Barn som har fått specialundervisning hamnar därför som regel i en stigmatiserad och marginaliserad position åtminstone för resten av sin tid som elever, med de konsekvenser detta kan få, då och senare.” (Haug, 1998, s. 16)

I ovan nämnda citat framkommer det att barn hamnar i en maktsituation, som innebär att det är lärare som har makten att bestämma om de ska undervisas utanför klassen eller inte. Foucault problematiserar detta fenomen och framhåller att politiker utövar makt och kontroll över människor i ett samhälle. De som har makten stänger ute vissa människor som inte passar in i samhällets rådande kultur. De som inte passar inom ramen för normalitet blir marginaliserade och uteslutna från samhället. (Foucault, 1992)

Haug förespråkar att undervisning ska ske med inkluderande integrering:

”Inkluderande integrering betyder att undervisningen sker inom ramen för den klass där barnet är inskrivet som elev. Argumentet för detta är först och främst knutet till en uppfattning om social rättvisa som lika rätt till deltagande utifrån kollektiva demokratiska värden. Man bedömer att det mest rättvisa och bästa för den

enskilde eleven och för samhället är att alla, oberoende av förutsättningar, intressen och prestationsförmåga, deltar i samma samhällsgemenskap och får gemensam undervisning från unga år.” (Haug, 1998, s. 22)

Haug framhåller att undervisningen ska ske utifrån ett demokratiskt perspektiv. Han menar att det är mest rättvist för alla elever oavsett förutsättningar och prestationsförmåga att få undervisning gemensamt. (Haug, 1998)

I stycket *Riktlinjer för Läraren skall, står det så här:*

- ”• stimulera, handleda och ge särskilt stöd till elever som har svårigheter,
 - samverka med andra lärare i arbetet för att nå utbildningsmålen och
 - organisera och genomföra arbetet så att eleven
- utvecklas efter sina egna förutsättningar och samtidigt stimuleras att använda och utveckla hela sin förmåga.” (Lpo 94, s. 17)

I ovan nämnda citat står det hur lärare ska förhålla sig gentemot elever med särskilda behov. De ska individanpassa undervisningen så att elever med särskilda behov når kursmålen. De ska utgå ifrån elevernas förutsättningar. Och de ska samarbeta med andra pedagoger så att eleverna når kursmålen. Om allt detta är möjligt att göra i praktiken kanske fler elever skulle klara kursmålen än vad de gör idag. Men hur ser det ut i verkligheten? Läraryrket är allmänt känt att vara ett tidspressat jobb. Lärare ska förbereda, genomföra och utvärdera sin undervisning i flera klasser. Det finns kanske en risk att just eleverna som har särskilda behov inte får den hjälp som de har rätt till. En del lärare har tendens till att endast undervisa sina elever och inte samarbeta med andra lärare på grund av tidsbrist. Detta har jag erfarenhet av från skolan där jag praktiserade. Lärarna på en skola upplevde att mycket tid gick åt till undervisningen. De undrade hur de skulle klara av att undervisa elever som behövde specialundervisning. Vilka förutsättningar krävs det för att lärare ska samarbeta för att elever som behöver särskilt stöd ska få en kvalitativ specialundervisning? En expert inom området är Persson, professor i specialpedagogik. Han framhåller att arbetslagen har betydelse för lärares samarbete. Han skriver så här:

”Arbetslagets betydelse för en god pedagogisk verksamhet har betonats i ett antal statliga utredningar och förslag, bl.a. *Elevens framgång – Skolans ansvar* (Ds 2001:19). I departementsskrivelsen beskrivs arbetslaget som skolans viktigaste samsarbetsarena. Man menar vidare att arbetslagens sammansättning och uppslutningen kring dess syfte är av avgörande betydelse ...” (Persson, 2008, s. 108)

Foucault har i *Diskursens ordning* beskrivit hur det utvecklas olika normer och värderingar på olika institutioner. En skolas arbetslag är ett exempel på en institution där en rådande kultur formas av de individer som ingår i den. Men det är endast ett visst antal människor som har makten att bestämma hur diskursen formas i den. (Foucault, 1993)

I departementsskrivelsen framkommer det att man lyfter fram arbetslagets betydelse ”som skolans viktigaste samarbetsarena” (Persson, 2008, s. 108) Den personal som ingår i arbetslagen präglar skolans pedagogiska verksamhet. Detta har jag erfarenhet av från VFU. På en skola där jag praktiserade hade man schemalagda arbetslagsmöten. På de här mötena kunde de olika ämneslärarna diskutera allt som berörde skolans verksamhet. Detta var ett tillfälle för lärarna att kunna diskutera olika elevers behov av stödundervisning. Lärarna utbytte tankar och idéer om hur man kunde utforma den för de olika elever som diskuterades. Det framkom inte på mötena hur mycket inflytande eleverna hade i utformandet av stödundervisning. Ett sätt att utforma den är att utgå ifrån elevernas egna uppfattningar. Så här skriver Asp-Onsjö om det:

”Generellt sett goda lärandemiljöer är den mest betydelsefulla åtgärden för alla elever men speciellt för de elever som är i behov av särskild stöd. När det gäller en särskild elev är några av de frågor som man kan ställa sig i arbetslaget till exempel; Under vilka betingelser lär sig Kalle bäst? Hur gör vi för att arbeta fram pedagogiska strategier som fungerar för honom i vardagen? Vilken typ av skolmaterial behöver han för att gå vidare i sitt lärande? Här är det viktigt att lyssna in och ta till vara Kalles egna uppfattningar. Ofta vet eleven själv relativt väl vad han behöver för att utvecklas.” (Asp-Onsjö, 2008, s. 7)

Det framgår i citatet att: ”Ofta vet eleven själv relativt väl vad han behöver för att utvecklas” (Asp-Onsjö, 2008, s. 7) Det forskas och diskuteras mycket om hur man ska utforma specialundervisning för elever med inlärningssvårigheter. Hur vore det om alla dessa experter frågade eleverna istället? Detta är vad Asp-Onsjö diskuterar hur lärare ska göra när de utformar åtgärdsprogram. Lärare och specialpedagoger ska i samråd med både elev och förälder formulera ett åtgärdsprogram där man skriver ned elevens behov. Asp-Onsjö poängterar att man inte ska använda negativt laddade ord som problem. Istället ska man fokusera på hur eleven vill att man ska ordna undervisningen. Åtgärdsprogrammen ska vara konkreta och begripliga så att det inte blir ett högravande dokument som ingen begriper eller orkar läsa. Det kan handla om små enkla medel som hjälper eleven i skolan såsom: mer individuellt stöd, förklara arbetsuppgifter enskilt, mindre uppgifter med flera delmål, tydliga instruktioner, kontrollera att läxor tas hem. (Asp-Onsjö, 2008)

Om Rektors ansvar står det så här:

- ”...undervisningen och elevvårdsverksamheten utformas så att eleverna får det särskilda stöd och den hjälp de behöver
- kontakt upprättas mellan skola och hem, om det uppstår problem och svårigheter för eleven i skolan” (Lpo 94, s. 21)

I ovan nämnda citat framgår det att rektorn är den som har ansvaret för att elever får stödundervisning. Rektorn ska informera föräldrarna om det blir problem för eleven i skolan. På VFU fick jag möjlighet att samtala med en skolledare. Hon var utbildad rektor och hon hade flera års erfarenhet av att undervisa elever med särskilda behov. Hon hade infört fortbildning för lärarna på studiedagarna om hur man ska undervisa elever med särskilda behov såsom: ADHD, dyslexi, inlärnings- och koncentrationssvårigheter. Enligt rektorn var det stora problemet att lärarna var så fokuserade på att undervisa och följa sina planeringar. Hon själv hade undervisat elever som läs- och skrivsvårigheter. Hon berättade att man med ganska små medel kan få specialundervisning att fungera. Att låta eleverna arbeta i små grupper var ett sätt som de tyckte fungerade. Då fick de tillfälle att diskutera och komma fram till olika beslut. Elever med skrivsvårighet kunde få hjälp av en klasskamrat att få sina åsikter nedskrivna och detta uppskattades. Rektorn berättade att elever med dyslexi förstår lektionsinnehållet bättre när läraren använder bilder som stöd i sin undervisning. Att rita tankekartor på tavlan var också något som underlättade för dessa elever. Framför allt ska läraren muntligen förmedla fakta till eleverna. I slutet av vårt samtal sa hon: – Det viktigaste för läraren är att de skapar en social relation med eleven. Eleven måste känna sig trygg med läraren. Då kan eleven utvecklas. Hon avslutade vårt samtal med dessa ord: ”Jag vill inte kalla dessa elever för elever med särskilda behov. Istället säger jag, elever som utmanar lärarna.”

I samtalet med skolledaren framkom det att lärare är stressade. En risk med detta är kanske att elever som behöver stödundervisning inte får rätt stödundervisning eller i värsta fall ingen alls. Vem ska föra elevens talan då hon eller han inte får det stöd som de behöver?

(fältanteckningar från VFU, 2009)

Foucault diskuterar maktaspekten inom olika institutioner. (Foucault, 1993) En skola är en institution. I den är det läraren som har makten att bedöma, utforma och konkretisera stödundervisningen för eleven. I och med detta hamnar eleven i en maktsituation då hon eller

han är helt beroende av lärarens syn på hur specialundervisningen ska utformas. En fråga som jag undrar i samband med detta är: Hur vet läraren hur specialundervisningen ska utformas? Ett sätt att ta reda på detta är att studera litteratur om åtgärdsprogram. Asp-Onsjö har skrivit boken *Åtgärdsprogram i praktiken – Att arbeta med elevdokumentation i skolan*. I den belyser hon processen i åtgärdsprogram från det att lärare förutsättningslöst diskuterar före mötet med elev och föräldrar och sedan hur mötet sker med lärare, specialpedagog och elev. Så här inleder hon boken:

”Att utarbeta åtgärdsprogram brukar inte tillhöra lärarens favoritsysselsättningar. Ändå är det något som måste göras för varje elev som riskerar att inte nå skolans mål och det gäller ungefär var femte elev i den svenska skolan... Trots att det är en så omfattande verksamhet känner sig lärare ofta osäkra och tycker själva att de har bristfälliga kunskaper om hur de ska gå tillväga. När jag under senare år rest runt en del i landet och föreläst om åtgärdsprogram har det ofta hänt att lärare kommit fram efteråt och berättat om hur svårt och krångligt de tycker att det är.” (Asp-Onsjö, 2008, s. 7)

I citatet ovan framkommer det att ungefär var femte elev inte når skolans kursmål. Trots detta faktum visar det sig att lärare inte har kunskap i hur de ska hjälpa dessa elever. Asp-Onsjö har rest runt i delar av landet och föreläst om åtgärdsprogram. Enligt henne har det ”ofta hänt att lärare har kommit fram efteråt och berättat hur svårt och krångligt de tycker att det är.” (Asp-Onsjö, 2008, s. 7)

5.3 Mänskliga rättigheter - Konventionen om barnets rättigheter

I det här stycket kommer jag att analysera *Konventionen om barnets rättigheter* (FN:s barnkonvention). Det är ett internationellt styrdokument som består av 54 artiklar som alla är lika viktiga. 1989 godkände Förenta nationernas generalförsamling den. De länder som ratificerar (bekräftar) konventionen blir juridiskt skyldiga att omsätta dess innehåll i praktiken. ”Sverige var ett av de första.” (FN:s barnkonvention, 2003, s. 5) Riksdag och regering har utformat handlingsplaner för landets kommuner och landsting som ska underlätta för dem när de ska konkretisera konventionens innehåll. (FN:s barnkonvention, 2003)

Ett generellt intryck av konventionen är att den säkerställer barns grundläggande behov: rätten till liv, hälsa och utbildning. Bakgrunden till barnkonventionen är att man uppmärksammade barns utsatthet efter första världskriget. Storbritannien och Sverige lade grunden för ett internationellt politiskt samarbete vars syfte var att främja barns rättigheter:

”Själva idén om barnets rättigheter betonar just att barn har rätt att få sina grundläggande behov tillgodosedda, att få skydd mot utnyttjande och diskriminering, att få uttrycka sin mening och bli respekterade.” (FN:s barnkonvention, 2003, s. 8)

Om konventionens karaktär står det skrivet att:

”En viktig aspekt med konventionen är att den ger en universell definition av vilka rättigheter som borde gälla för barn över hela världen. Dess definition av barnets rättigheter skall gälla i alla samhällen oavsett kultur, religion eller andra särdrag.” (FN:s Barnkonvention, 2003, s. 8)

Om det enskilda barnet står det så här:

”Konventionen är inriktad på individen, det enskilda barnet. Den täcker rätten att få sina basbehov tillgodosedda, rätten till skydd mot utnyttjande och diskriminering samt rätten till medinflytande genom att få uttrycka sin åsikt och få den respekterad.” (FN:s Barnkonvention, 2003, s. 9)

Generellt kan man säga att Barnkonventionen är ett styrdokument som främjar barns grundläggande rättigheter. Det står inget specifikt om barn med inlärningssvårigheter i Barnkonventionen men enligt Brodin & Lindenstrand finns riktlinjer för att barn med funktionshinder ska integreras i allmän skola. Författarna har skrivit boken *Perspektiv på en skola för alla*. I den tar de upp olika exempel på vad som står i barnkonventionen. De har citerat regel 6:

”Staterna bör erkänna principen om lika möjligheter till utbildning på grundskole-, gymnasie- och högskolenivå för barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning. De bör se till att sådan utbildning är en integrerad del av den ordinarie utbildningen.” (Brodin & Lindenstrand, 2004, s. 104)

Av detta kan man tyda att FN:s barnkonvention förespråkar en integrerad skola det vill säga att man inkluderar barn med funktionshinder i allmän skola. Vidare kan man tyda att konvention ger tydliga riktlinjer för hur staterna ska tillgodose barn med funktionshinder. I artikel 23 står det följande:

”1. Konventionsstaterna erkänner att ett barn med fysiskt eller psykiskt handikapp bör åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar självförtroende och möjliggör barnets aktiva deltagande i samhället.” (FN:s barnkonvention, 2003, s. 44)

I ovan nämnda citat framgår det att Sverige som stat har ansvar för barn med fysiska eller psykiska funktionshinder. Sverige ska se till att de får ett värdigt liv och bli aktiva samhällsmedlemmar.

”2. Konventionsstaterna erkänner det handikappade barnets rätt till särskild omvårdnad och skall, inom ramen för tillgängliga resurser, uppmuntra och säkerställa att det berättigade barnet och de som ansvarar för dess omvårdnad får ansökt bistånd som är lämpligt med hänsyn till barnets tillstånd och föräldrarnas förhållanden hos andra som tar hand om barnet.” (FN:s barnkonvention, 2003, s. 44)

Det står i konventionen att barn med särskilda behov ska få ”effektiv tillgång till och erhåller undervisning och utbildning” (FN:s barnkonvention) Vad det innebär med effektiv tillgång till undervisning framgår inte i citatet. Det kanske innebär att eleven bör gå i den skola som är nära elevens hem så att hon eller han inte behöver flytta till annan ort för att få undervisning.

FN:s barnkonvention innehåller regler som ska gynna barn. Konventionen är juridiskt bindande. Men några frågor som jag ställer mig är dessa: Känner alla barn till konventionen? Vilken myndighet ser till att Sverige förverkligar alla 54 artiklarna i praktiken? I artikel 44 står det att konventionsstaterna är skyldiga att rapportera om de har gjort sin plikt. I Sverige har vi Barnombudsmannen som ska främja barnens rättigheter. (FN:s barnkonvention, 2003) I den här analysdelen har jag belyst FN:s barnkonvention och diskuterat ett urval som tar upp de grundläggande principerna om barns rättigheter.

Foucault har problematiserat politikens makt. Han förklarar att den politik som bedrivs kan leda till utestängningsprocedurer och förbud. Han markerar faran i detta och hur makthavare missbrukade sin makt och bedrev en vansinnig mentalvård på medeltiden. Politikens maktspel fick konsekvenser för människor som ansågs vara avvikande. (Foucault, 1992) Foucault framhåller politikens makt och fokuserar på dess negativa konsekvenser. Samma process skulle kunna appliceras på hur politiker efter andra världskriget förenades men då i syfte att utöva politiskt makt och inflytande för att gynna de utsatta barnen.

FN:s barnkonvention förespråkar en integrerad skola det vill säga att man inkluderar barn med funktionshinder i en allmän skola. För att barnen med funktionshinder ska få kvalitativ stödundervisning i en kommunal skola bör lärare ha goda kunskaper i hur man undervisar barn med funktionshinder. Hur personalen kategoriserar sina patienter har betydelse för hur de

förhåller sig till dem. Detta framkom i Wolfensberger studie. Det visade sig att vårdpersonalen har mycket olika attityd gentemot sina patienter. Jag väljer att belysa de två som är varandras motsatser: ”*En sjuk människa*, i behov av vård på grund av en medicinskt definierad sjukdom.” (Tideman, 1999, s. 48) ”*En person stadd i utveckling*, som har förutsättningar att lära sig nya saker trots att tidigare utveckling störts eller försenats.” (Tideman, 1999, s. 49)

Även om man i FN:s barnkonvention framhåller att det är viktigt att barn med funktionshinder får undervisning i allmän skola menar jag att det får betydelse för vilken lärare som barnet får sin stödundervisning av. Om lärarens attityd kännetecknas av det första citatet: ”*En sjuk människa*, i behov av vård på grund av en medicinskt definierad sjukdom.” (Tideman, 1999, s. 49) kan det uppstå problem eller hinder för en kvalitativ stödundervisning. Jag bedömer att stödundervisning kan bli bättre om lärarens attityd kännetecknas av det andra citatet: ”*En person stadd i utveckling*, som har förutsättningar att lära sig nya saker trots att tidigare utveckling störts eller försenats.” (Tideman, 1999, s. 49) I den här analysdelen ville jag ta reda på om FN:s barnkonvention är juridiskt bindande och det är den. Detta står skrivet i häftet *Mänskliga rättigheter - Konventionen om barnets rättigheter* som utrikesdepartementet har publicerat. I inledningen till den står det att Sverige var ett av de första länderna som ratificerade FN:s barnkonvention. På grund av detta är Sverige juridiskt skyldigt att omsätta konventionens innehåll i praktiken. (FN:s barnkonvention, 2003, s. 5)

5.4 Salamancadeklarationen

Det sista skolpolitiska dokument som jag har granskat är Salamancadeklarationen och Salamanca + 10 (2006). Den är ett internationellt skolpolitiskt dokument som har sitt ursprung från Salamanca i Spanien. Den stöder sig på FN:s grundregler och de grundläggande mänskliga rättigheterna. Ett återkommande inslag i deklarationen är att man särskilt ska värna om barn som har funktionshinder i undervisning. Den är dock inte juridiskt bindande för länder att följa, men den är normativ. ”Deklarationen har politisk snarare än rättslig betydelse. Salamancadeklarationen är ett exempel på en deklARATION.” (Salamancadeklarationen, 2006, s. 7)

Nedan har jag valt två citat ur Salamancadeklarationen som belyser hur elever med behov av särskilt stöd och elever med funktionshinder ska integreras i allmän skola:

”Det råder en allt större enighet om att barn och ungdomar med behov av särskilt stöd i undervisningen (särskilda pedagogiska behov) bör omfattas av de allmänna undervisningssystem som byggts upp för flertalet barn. Detta har lett till begreppen ”integrerad skola”. Den uppgift som den integrerade skolan står inför är att utveckla en pedagogik med barnet i centrum som har förutsättningar att med framgång ge undervisning åt alla barn, däribland dem som har grava skador och funktionshinder. Fördelen med sådana skolor är inte bara att de kan tillhandahålla undervisning av hög kvalitet åt alla barn. Inrättandet av sådana skolor är ett avgörande steg när det gäller att försöka ändra diskriminerande attityder, att skapa en välkomnande närmiljö och utveckla ett integrerat samhälle. En ändring av det sociala perspektivet är ofrånkomlig. Alltför länge har personer med funktionshinder betraktats av ett samhälle som har koncentrerat sig mer på deras svårigheter än på deras möjligheter.” (Salamancadeklarationen, 2006, s. 16)

Vidare kan man läsa i deklARATIONEN att den grundläggande principen är att man har en vision om en skola för alla barn oavsett förutsättningar. Men i punkt 8 står det så här:

”Att sända barn till särskilda skolor – eller att sammanföra dem i specialklasser eller avdelningar inom en viss skola på varaktig basis – bör vara en undantagslösning att förordas endast i de sällsynta fall där det har klart påvisats att undervisning i vanlig klass inte kan tillgodose ett barns undervisningsrelaterade eller sociala behov eller när så krävs med hänsyn till det barnets eller andra barns bästa.”
(Salamancadeklarationen, 2006, s. 19)

En fördel med att integrera alla elever oavsett behov och förutsättningar kan vara att fördomar om människor med funktionshinder kan minska, när elever vistas naturligt i en skola för alla. Då blir människor med funktionshinder inte något nytt och främmande. Jag stöder mitt resonemang på pragmatisk logik, Schutz teori. Den innebär att vi människor har en tendens att uppleva det som är främmande problematiskt och skrämmande. Medan det som är bekant inte är det. Då har vi kunskap om hur vi ska förhålla oss till andra människor. (Tideman, 1999, s. 53)

En nackdel kan vara om elever med funktionshinder integreras i allmän skola att de inte får den undervisning som de har behov av. De kanske upplever att experter talar om att den här undervisningen är den optimala enligt den senaste forskningen. Så här belyser Haug detta problem:

”Barn och deras föräldrar måste under hela skolgången underordna sig det som den sakkunnige yttrar och anser, även om de sakkunniga kan vara oeniga sinsemellan, och även om barn och föräldrar inte önskar de lösningar de sakkunniga föreslår. Det är yrkesmännen som har makten eller definitionsrätten; de är patriarkatet i skolan och samhället.” (Haug, 1998, s. 16)

I den här analysdelen ville jag ta reda på om Salamancadeklarationen är juridiskt bindande för länder att följa, men det är det inte. Det är ett politiskt dokument som är normativt. Det innebär att den innehåller endast rekommendationer för länder att följa. (Salamancadeklarationen, 2006)

5.5 Föräldrar till barn med funktionshinder

En fråga som jag ville besvara i min uppsats var hur föräldrar till barn med inlärningssvårigheter eller funktionshinder upplever mötet med skolan. Det är relevant att belysa eftersom lärare och specialpedagoger bedömer om en elev har funktionshinder, om det är möjligt för eleven att få undervisning i allmän skola eller på särskola. Det finns barn som i vuxen ålder har berättat om sina livsöden på institutioner. Nedan har jag valt att belysa Kalles erfarenhet av sitt liv på institution. Kalle som berättar är i 45-årsåldern. Han är flerfunktionshindrad och gravt utvecklingsstörd. Hans barndom var präglad av många sjukhusbesök på grund av en svår och långdragen förlossning. Sjukhusbesöken var slitsamma för föräldrarna och till slut fick de råd av experter att Kalle borde placeras på institution där han skulle få både vård och specialundervisning. Men efter en tid började föräldrarna märka att Kalle mådde allt sämre. De upplevde att: "...Han var ofta sjuk och på grund av stark medicinering blev han alltmer avskärmad. Det var svårt att få kontakt med Kalle:" (Brodin & Lindstrand, 2004, s. 49) Efter en tid bestämde de sig för att ta hem honom.

"Det visade sig i efterhand att Kalle inte hade fått den vård eller den undervisning som föräldrarna hade förespeglats. Inte sällan var det relativt utbildad personal som arbetade med barnen och de saknade ofta kunskaper om hur ett barn med grav hjärnskada kunde stimuleras för att utvecklas optimalt utifrån och sina förutsättningar. Föräldrarna kände sig lurade och svikna av samhället." (Brodin & Lindstrand, 2004, s. 49)

I det här fallet har patienten inte fått den vård och undervisning som hade utlovats. Personalen hade inte kunskap i att undervisa barn med grav hjärnskada. Föräldrarna kände sig missnöjda och lurade av samhället. Kalle fick inte den vård som det var tänkt. Kalle gick miste om sin uppväxt med sin familj. Föräldrarna förstod senare att de hade begått ett misstag när de skickade iväg Kalle till institutionen. Så här upplevde Kalles föräldrar beslutet:

"Från den dagen förstod Kalles föräldrar att barn mår bäst av att vistas i sin hemmiljö och tillsammans med människor som älskar dem trots alla brister och nedsättningar. När allt fler föräldrar fick insikt om hur

förhållandena var på institutioner började en intensiv debatt om nedläggning av institutioner och bättre stöd till familjer som tog hand om sina barn och ungdomar i hemmet.” (Brodin & Lindstrand, 2004, s. 49)

Det framgår i citatet ovan att Kalles föräldrar förstod att barn ”mår bäst av att vistas i sin hemmiljö och tillsammans med människor som älskar dem trots alla brister och nedsättningar.” (Brodin & Lindstrand, 2004, s. 49) Efter en tid fick fler föräldrar kännedom om hur vården bedrevs på institutionerna och det startade en livlig debatt om nedläggningar av dem. Föräldrarna ville förbättra stödet till de familjer som ville vårda sina barn med funktionshinder i hemmiljö.

6. SAMMANFATTANDE DISKUSSION

De grundläggande dokumenten är skollag, läroplaner, FN:s barnkonvention och Salamancadeklarationen för skolor att följa när de bedriver skolverksamhet. En nackdel med att det finns så många styrdokument för skolan är att skolpersonal ska ha kunskap om vad det står i alla dokumenten. Dessutom tillkommer skolverkets ämneskursplaner och skolors egna kursplaner. Att studera alla dessa dokument kräver både kunskap och tid av lärare som redan är tidspressade i sitt yrke.

Skollag, Lpo 94, FN:s barnkonvention är juridiskt bindande. Salamanca är endast normativ. Detta innebär att skolan har enligt lag skyldighet att följa de första tre ovan nämnda styrdokument medan den sistnämnda är normativ. Salamancadeklarationen är inte juridiskt bindande för skolor att följa. Salamancadeklarationens viktigaste budskap är en skola för alla elever oavsett förutsättningar. Det är en nackdel att Salamancadeklarationen inte är juridiskt bindande. Att utforma specialundervisning med specialpedagoger kräver både tid och resurser som i regel innebär en högre kostnad. Detta innebär att skolor kan neka elever med funktionshinder att integreras i allmän skola. Skolan kan inte bli anklagade för felaktigt handlande eftersom Salamancadeklarationen inte är juridiskt bindande.

I skollagen står det att skolan ska samarbeta med föräldrar för att fostra eleverna till demokratiska medborgare. Särskild hänsyn ska tas till elever med särskilda behov. Föräldrarna upplever ofta att mötet med skolan inte är positivt. De upplever att de inte blir bekräftade och deras barn har svårt att förstå det sociala systemet i skolan. Av detta drar jag den slutsatsen att Foucaults teori om hur det uppstår kulturer inom olika institutioner stämmer i verkligheten. I det här fallet är det skolpersonalen som har makten över vilka normer och värderingar som är rådande. De som inte rättar sig efter reglerna exkluderas. Skolan har inte rätt att särbehandla elever med särskilda behov, eftersom det står i skollagen att särskild hänsyn skall tas till elever med särskilda behov. Istället för att samarbeta med föräldrar och elever med särskilda behov stängs de ute från gemenskapen.

I läroplanen står det att undervisningen ska utformas likvärdig och den ska vara behovsanpassad. Det innebär att skolan har frihet att utforma den men kunskapsmålen är lika för skolor att uppnå. De elever som riskerar att inte bli godkända kan få stödundervisning. Om

eleverna får stödundervisning eller inte bedöms av lärare utifrån två kategorier: inlärningsproblem eller socioemotionella problem. Av det här drar jag den slutsatsen att elever hamnar i en maktrelation där de bedöms av lärare vilka problem de har för att sedan få stödundervisning. Men det har också visat sig att kriteriet för att bli godkänd är vagt preciserat ifrån betygsberedningen. Godkänd innebär ett slags kunskapsnivå som innebär att eleven kan klara sig i samhället.

Elever med inlärningssvårigheter kan hamna i en maktsituation. Foucaults teori om myndigheters makt och kontroll kan appliceras på skolan där läraren har makten över eleven. Eleven hamnar i ett underläge när hon eller han först blir bedömd av läraren om hon eller han klarar att nå upp till kravnivån. Sedan utformar läraren stödundervisningen. Det är samma lärare som bedömer om eleven är godkänd eller icke godkänd. Det innebär att det är läraren som har makten och kontrollen över om eleven med särskilda behov klarar grundskola eller inte. Att ha behörighet för att fortsätta läsa vid högre studier kan öka chanserna att få ett jobb. Läraren har på så vis makten över elevens möjligheter att försörja sig och därmed elevens livskvalitet.

Riktlinjer för skolan att följa när de ska utforma specialundervisning är att de ska skapa goda lärandemiljöer. Detta kan skolor göra på olika sätt. Ett sätt att ordna stödundervisning är att eleverna undervisas utanför klassrummet hos specialpedagoger så kallad *segregerande integrering* enligt Haug. Min erfarenhet från min VFU hur skolor bedriver stödundervisning i lägre åldrar var, att eleverna som behövde stöd i svenska och matematik fick gå ifrån den gemensamma klassrumsundervisningen. Det var klassläraren och specialpedagogen som gjorde en bedömning av elevens kunskapsnivå i de olika ämnena. Detta fungerade som underlag för huruvida eleven skulle behöva gå i stödundervisning eller inte. Det förekom inte att man frågade eleverna om de ville gå hos specialpedagog eller inte. Några elever fick bara stödundervisning periodvis under terminerna. När de bedömdes nå upp till kravnivån i de olika ämnena togs stödundervisningen bort. Om eleverna upplevde det hela stigmatiserande (avvikande) eller inte framkom inte i samtal med klassläraren. Haug diskuterar dock detta och framhåller att undervisning bör ske inkluderande i demokratisk anda.

Haug framhåller att alla elever har rätt att delta i den gemensamma klassrumsundervisningen. Enligt min bedömning kan eleverna få möjlighet att lära av varandra när alla undervisas tillsammans. När elever går ifrån klassrummet går de miste om den dialog som sker mellan

läraren och eleverna och eleverna sinsemellan. Detta är värdefull kunskap som eleverna inte kan erhålla när de undervisas utanför klassrummet. En annan aspekt utifrån ett demokratiskt perspektiv är alla elevers rätt att göra sin röst hörd inför andra. Yttrandefrihet är en av våra grundläggande rättigheter i vårt samhälle.

Lärare skall stimulera och handleda och ge särskilt stöd för elever med inlärningssvårigheter. De ska dessutom samarbeta med andra lärare för att eleverna ska uppnå utbildningsmålen. Arbetslagen blir en viktig samarbetsarena där lärarna har i uppdrag att utforma stödundervisning som ska utgå ifrån eleverna förutsättningar. De har skyldighet att dokumentera åtgärdsprogram för varje elev med särskilda behov. Jag har kommit fram till att *åtgärdsprogram* kan göras med ganska enkla medel. Programmet ska dokumenteras av lärare och specialpedagoger i samråd med eleven och föräldern.

Det är rektorn som har det yttersta ansvaret för att stödundervisning och åtgärdsprogram konkretiseras. Enligt min bedömning är det inte lämpligt att rektorn utformar åtgärdsprogram. Rektorn är inte den som har bäst kunskap om eleven. Rektorn träffar inte eleverna dagligen och undervisar inte dem. Rektorn har ingen social relation med eleverna som är grunden för pedagogik. Men i analysen framgår det att det är lärare tillsammans med specialpedagoger som gör detta tillsammans med elev och förälder och det anser jag vara det bästa för eleven.

Andersson framhåller att elever ofta måste ha en diagnos för att de ska vara berättigade till stödundervisning. Andersson problematiserar den kategorisering som barnen utsätts för i samband med att de får en diagnos. De sorteras som ”normal” eller ”icke normal”. Enligt min bedömning är detta ett exempel på hur barn än idag utsätts för myndigheters maktutövande. Elever idag hamnar i liknande maktprocesser som människor hamnade i under den klassiska epoken. Det är lärare och läkare som bedömer vilket behov de har och vilken behandling de får.

6.1 Förslag på vidare forskning

- Undersöka hur skolor lever upp till de olika styrdokumentens innehåll med att utforma undervisning som är anpassad för elever med särskilda behov.
- Undersöka verkningsgraden av politiska dokument som inte är juridiskt bindande.
- Elevers inflytande över sina åtgärdsprogram.

- Specialundervisningens kvalitet genom att undersöka hur många elever som blir behöriga för gymnasiet efter grundskolan.
- Undersöka skolor som har lyckats bra med integrering av elever med funktionshinder.
- Hur stödundervisning har påverkat barnen under deras uppväxt och vilka konsekvenser det har fått för deras vuxna liv.

6.2 Slutord

Det jag framför allt har lärt mig genom min undersökning är detta. Jag hade en föreställning om att elever var utsatta, för att de inte fick den stödundervisning som de var berättigade till. Men enligt undersökningar är stödundervisning en form av social kontroll som eleverna utsätts för av lärare och specialpedagoger. Undervisningen fungerar inte kompensatoriskt som det är tänkt. Jag har också lärt mig att processen som sker i samband med att elever bedöms huruvida de har behov av specialundervisning eller inte är en form av myndigheters maktutövning där barn kategoriseras som normal eller avvikande. Stödundervisning kan bli behovsanpassad och fungera om lärare, elev och förälder tillsammans kommer fram till en undervisningsform som utgår ifrån elevens behov och önskemål. Det är barnen som är experter på sig själva.

I det här stycket följer några tankar och reflektioner om hur min personliga uppfattning präglar den här uppsatsens innehåll. Min föreställning om att elever utsätts för myndigheters makt har spelat stor roll för den litteratur jag har valt att belysa och de resultat som jag har valt att presentera och sammanställa. Det kan omöjligt bli ett objektiva innehåll med dessa förutsättningar. Jag är medveten om att ämnet som har att göra med elever som har särskilda behov väcker känslor hos både mig som skribent och den som läser det jag har skrivit. Att ha den uppfattningen som jag har att barn utsätts för politikernas maktspel, social press av lärare och specialpedagoger är etiskt laddat. Jag hoppas att alla lärare har detta i åtanke när de bedömer och kategoriserar elever. Jag ser stödundervisning som ett politiskt visionärt mål som har tendens att göra mer skada än nytta. Jag tänker på de elever som har fått en undermålig stödundervisning. De har både missat den gemensamma klassundervisningen och dessutom gått miste om specialundervisning som var tänkt att fungera kompensatoriskt.

I det här sista stycket vill jag avsluta med Foucaults tankar om *Vansinnets historia*. I den problematiserar han politikernas maktspel som får konsekvenser för den enskilda människan. Han skriver så här: ”Historien om detta andra vansinne måste skrivas – detta vansinne genom

vilket människorna kommunicerar och identifierar varandra med icke-vansinnets obarmhäftiga språk.” (Foucault 1992, s. 9) Han uttrycker sig dramatiskt och menar att ”Historien om detta andra vasinne måste skrivas...” Dessa rader är en tydlig uppmaning till dagens människor att den historien som skedde då, får inte upprepas.

7. KÄLLFÖRTECKNING

Tryckta källor

Andersson, I. (2004). *Lyssna på föräldrarna. Om mötet mellan hem och skola*. Stockholm: HLS förlag.

Asp-Onsjö, L. (2008). *Åtgärdsprogram i praktiken. Att arbeta med elevdokumentation i skolan*. Lund: Studentlitteratur.

Bergström, G & Boréus, K (2005). *Textens mening och makt, Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Brodin, J & Lindstrand, P. (2004). *Perspektiv på en skola för alla*. Lund: Studentlitteratur.

Foucault, M. (1992). *Vansinnets historia under den klassiska epoken*. Lund: Studentlitteratur.

Foucault, M. (1993) *Diskursens ordning*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.

Haug, P. (1998). *Pedagogiskt dilemma: Specialundervisning*. Stockholm: Skolverket.

Helldin, R. (1997). *Specialpedagogisk kunskap som ett socialt problem. En historisk analys av avvikelse och segregation*. Stockholm: HLS förlag.

Läraryrkesförbundet. (2006). *Lärarens handbok, Skollag, Läroplaner, Yrkesetiska principer, FN:s barnkonvention*. Stockholm: Tryckindustri Information.

Olsson, B. & Olsson, K. (2007). *Att se möjligheter i svårigheter. Barn och ungdomar med koncentrationssvårigheter*. Lund: Studentlitteratur.

Persson, B. (2008). *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*. Stockholm: Liber.

Regeringskansliet (2003) *Mänskliga rättigheter. Konventionen om barnets rättigheter*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Svenska Uneskorådet. (2006) *Salamancadeklarationen och Salamanca + 10*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Tideman, M. (red.) (1999). *Handikapp. Synsätt principer perspektiv*. Stockholm: Skyttmo Förlag.

Elektroniska källor

Gray, U. (2009) *En skola för alla, även för elever med särskilda behov*. Hämtad 2009-11-19 från: (<http://www.uppsatser.se/om/elever+med+sarskilda+behov/>)

Hallsten, A. & Lindholm, I. *Inkludering ur ett lärarperspektiv: Lärares tankar kring inkludering av elever i behov av särskilt stöd i grundskolan*. Hämtad 2009-11-19 från: (<http://www.uppsatser.se/om/elever+med+sarskilda+behov/>)

Tengblad, B. & Liljedahl, C. (2009) *Självbilden och lärandet hos barn i behov av stöd: En studie av några "mellanstadieelevers" upplevelse av att lämna klassrummet för att få specialpedagogiskt stöd*. Hämtad 2009-11-19 från: (<http://www.uppsatser.se/om/elever+med+sarskilda+behov/>)

Övrevik, I., Knutsson, P., Svensson, M. (2009). *Särskil(j)d undervisningsgrupp. En studie om "en skola för alla" i praktiken*. Hämtad 2009-11-19 från: (<http://www.uppsatser.se/om/elever+med+sarskilda+behov/>)

disku´rs. Nationalencyklopedin: Hämtad 2009-12-02 från: (<http://www.ne.se.till.biblextern.sh.se/lang/diskurs>)

Muntlig källa

Skolledare på VFU-skola, höstterminen 2009